

RÉV MÁRIA: „SZALTIKOV—SCSEDRIK SZATÍRAI MŰVÉSZETE” CÍMŰ
KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1963. július 12-ére tűzte ki Rév Mária: „Szaltikov-Scesedrin szatírai művészete” c. kandidátusi disszertációja vitáját. Opponensei: *Sőtér István*, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja és *Deákné Zöldhelyi Zsuzsa*, az irodalomtudomány kandidátusa, a bíráló-bizottság elnöke: *Kardos László*, levelező tag, titkára: *Sziklay László* kandidátus, tagjai: *Fenyő István*, *Király István*, *Kovács Kálmán* és *Köpeczi Béla* kandidátusok voltak.

SÓTÉR ISTVÁN opponensi véleményében elsősorban arra hívta fel a figyelmet, hogy bár hazánkban az orosz irodalommal való foglalkozásnak fontos hagyományai vannak, ruszisztikánk irodalomtörténeti teljesítményeivel mégsem lehetünk megelégedve. Talán több az eredményünk a magyar—orosz kapcsolatok kutatása terén, annál kevesebb magának az orosz irodalomnak az elemzése. Rév Mária témaválasztása már csak ezért is jelentős; jelentőségét még csak növeli, hogy az orosz *szatíra* problematikájára hívja fel a figyelmet. Szaltikov-Scesedrin szatírai művészete nem külön jelenség s a XIX. századi orosz regény fejlődésének nem is mellékhatása, hanem szerves része: annak az eszmeiségnek egyik változata, amely Tolsztojt éppen úgy áthatotta, mint Turgenyevet vagy Dosztojevszkijt. „Az orosz viszonyok elmaradottsága miatti elégedetlenség, a társadalmi hibák korholása, a belőlük fakadó morális tanulságok megszólaltatása más-másféle módon és hangnemben az egész orosz regényirodalmat jellemzi. Dosztojevszkijnél ezek a jelenségek ironikus bírálatot nyernek, Tolsztojnál pedig a helyzetek tragikumukba kerül előtérbe. Irónia, tragikum vagy szatíra: az orosz regény három szemléleti változata az orosz valósággal szemben.”

Sőtér István szerint Rév Mária dolgozatának egyik legérdekesebb fejezete az, amely párhuzamot von „a társadalombírálat scsedrini, vagyis szatirikus — és mikszáthi, vagyis humoros lehetőségei között”. Ez az orosz és a magyar irodalmi fejlődés alapvető különbségeire figyelmezteti az olvasót. Rév Mária finom elemzéssel mutat rá Szaltikov-Scesedrin világnézeti fejlődésére s arra, hogy az hogyan készítette elő 1917 forradalmát. Tanulmányának mégis azok a legsikerültebb részei, amelyekben a scsedrini szatíra lélektani vonatkozásait, a scsedrini művészet lélektani jellegét mutatja be. Szerencsésen nyúl anyagához akkor is, amikor a szatirikus komikus és tragikus elemek vegyületére figyel fel Scsedrin művészetében; az árnyalatok kidolgozására és tudatosítására törekszik s óvakodik a tetszetős, de elhirtelenkedett általánosításoktól.

Rév Mária azt is célul tűzte ki maga elé, hogy felismerje az élet és az irodalom dialektikáját. A bonyolultságok és az árnyalatok iránti érzékét még fejlesztenie kell és el kell mélyítenie. Fel kell számolnia a szerkesztés egyenetlenségeit és alaposabb, komplexebb módszerrel kell alkalmaznia a komparatiztika módszerét akkor is, ha látszólag *csak* az orosz irodalomról van szó.

DEÁKNÉ, ZÖLDHELYI ZSUZSA is hangsúlyozta Rév Mária disszertációjának úttörő jelentőségét: a magyar kutatók eddigi orosz irodalomtörténeti disszertációival szemben nem a magyar—orosz kapcsolatoknak, hanem magának az orosz irodalomtörténetnek a területéről választotta a témáját. Kiemeli a dolgozat két alapvető érdemét: hozzájárul Scsedrin magyarországi népszerűsítéséhez s azzal, hogy a Scsedrin-irodalom több külföldi képviselőjével is vitába száll, önálló Scsedrin-kép kialakítására törekszik.

Ezután fejezetről-fejezetre kíséri végig Rév Mária gondolatmenetét, részletesen bemutatja előnyeit és hibáit. Ez utóbbiak közül talán azt tarthatjuk a legfigyelemreméltóbbnak, hogy a disszertációból nem derül ki: Szaltikov-Scsedrin szatirikus művészetének különböző módszerei, „vonalai” vannak. A jelölt — helyesen — megkísérelte, hogy Scsedrint más orosz írókkal is összehasonlítsa, de ezt néha túlságosan szükségzavávan teszi s ezért ítéletei — pl. Dosztojevskijjal kapcsolatban — itt-ott félreérthetők. D. Zöldhelyi Zsuzsanna is kiemeli Mikszáth és Scsedrin tipológiai összehasonlításának jelentőségét s végül felveti a kérdést: ha Rév Mária külön foglalkozott a scsedrini hagyományok kérdésével, nem lett volna-e helyes, hogy ha valamivel részletesebben és nem a disszertációban szétszórva, hanem külön alpontban tárgyalja a scsedrini szatíra előzményeit, elsősorban az oly nagy jelentőségű gogoli hagyomány kérdését?

Az opponensi véleményeket élénk vita követte. KARDOS LÁSZLÓ elnök azt a fejlődési utat emelte ki, amelyet Rév Mária a kissé merev és feszes, iskolás irodalomszemlélettől az egyre hajlékonyabb, egyre árnyaltabb, egyre humanisztikusabb szemléletig megtett. KOVÁCS KÁLMÁN a disszertáció jelentőségének hangsúlyozása mellett összehasonlító irodalomtörténeti vonatkozásait bírálta: szerinte a „felesleges ember” típusát a magyar irodalomban jóval később (a hetvenes években) kell keresni, mint ahol Rév Mária kereste. Mikszáth—Scsedrin fejezete a belé fektetett nagy munka ellenére sem hozott elég eredményt, itt még nagyobb elmélyülésre van szükség. KIRÁLY ISTVÁN a dolgozat témaválasztásának helyességét hangsúlyozta. A modern filológiának a pozitívizmustól örökölt magyarországi hagyománya elsősorban a kapcsolat-történetet művelte; helyes, hogy a jelölt letért erről az útról: „Tény, hogy a filológiai feltárásban nincsenek meg azok a lehetőségei Scsedrin kapcsán, amelyek a szovjet kutatók rendelkezésére állanak. De tudja elméletileg, tudja tudományos szinten tárgyalni a külföldi irodalmi jelenséget úgy, hogy annak elméleti vonatkozásait és elméleti tanulságait helyezi előtérbe és egy erősen elméletcentrikus, az elméleti problémákat centralizáló dolgozatot ír.” Helyes az is, hogy Rév Mária a komparatiztika történelmi-tipológiai módszerét teszi magáévá.

Ebből a szempontból — Kovács Kálmánnal szemben — Király István is hangsúlyozta a Mikszáth—Scsedrin párhuzam jelentőségét, amely azt is elősegítheti, hogy néhány fontos kérdésben a magyar Mikszáth-kutatók is előbbre jussanak. KÖPECZI BÉLA a helyes témaválasztásból indult ki. Szerinte a jelölt elismerésre méltó módon szakított a magyar tudománynak a szellemtörténeti iskolától is örökölt szűk szempontjaival, amelyeknek következtében bármilyen irodalomtörténeti vizsgálatot csak a magyar problematikával kapcsolatban tudtak elképzelni. Pedig tudunk újat mondani a nemzetközi tudomány számára is. Nyugati viszonylatban mindenestre: Romain Rolland, Roger Martin du Gard vagy James Joyce vizsgálatát mi ugyanis — a nyugati irodalomtörténészekkel szemben — marxista módon végezzük el. De azokkal az országokkal szemben is van új mondanivalónk, ahol a marxista módszer már komoly hagyományokkal rendelkezik. A mi kutatónk ugyanis a marxizmuson belül is tud érvényesíteni olyan szempontokat, amelyeket a magyar irodalomtörténetírás hagyományai termeltek ki és tökéletesítettek. SÓTÉR ISTVÁN az elhangzott felszólalások tanulságaiból kiindulva és azokat kiegészítve a magyar komparatiztika számára is elsősorban a tipológiai vizsgálati módszert jelölte ki követendő célul.

A vita kiegészítéséül az elnök felkérésére a bizottság titkára felolvasta MAKASIN és POKUSZAJEV-ZSUK szovjet irodalomtörténészeknek Rév Mária dolgozatáról írt igen elismerő véleményét, amely szerint e disszertációnak olyan megállapításai is vannak, melyeknek a szovjet irodalomtudomány szempontjából is nagy a jelentőségük.

Rév MÁRIA *válaszában* mindenekelőtt azt hangoztatta, hogy a megállapításokkal, sőt kifogásokkal is nagyrészt egyetért; mindössze D. Zöldhelyi Zsuzsának a Dosztojevszkij-párhuzammal kapcsolatos ellenvetésével szállt vitába.

Mindezek alapján a bíráló bizottság egyhangúlag a következő döntést hozta: „Rév Mária: Szaltikov-Scsedrin szatirai művészete című disszertációja az orosz irodalom hazai kutatásának fontos és értékes eredménye. Benne a szerző olyan kérdés megvilágítására vállalkozott, mely a szovjet irodalomtudományban is viták tárgya; e viták megoldásához ez a tanulmány is hozzájárult. Rév Mária jól látja az orosz fejlődés sajátosságait, dialektikus módszerrel mutatja be Szaltikov-Scsedrin szatiráinak jelentőségét és szerepét az orosz irodalomban. Szem előtt tartja az orosz és a magyar fejlődés párhuzamait és különbségeit is: művének egyik érdekes fejezete Szaltikov-Scsedrin és Mikszáth szatirikus művészetének összehasonlítása. A magyar irodalom problémáiban való, az eddiginél nagyobb elmélyülés ezt az összehasonlító vizsgálatot még alaposabbá tehetné. Hangsúlyoznunk kell azt a pszichológiai érzéket, amellyel Rév Mária a scsedrini típusalkotás folyamatait elemzi. A disszertációban vannak szerkezeti egyenetlenségek, a jelöltnek a komplex összehasonlító vizsgálódási módszerben még el kell mélyülnie, — műve így is értékes és jelentős hozzájárulás hazai ruszisztikánk fejlődéséhez. A disszertáció alapján a bizottság *egyhangúlag* javasolja, hogy a Tudományos Minősítő Bizottság Rév Máriának az *irodalomtudomány kandidátusa* címet adja meg.’

A vitát összefoglalta:

Sziklay László

a bizottság titkára

BIIIARI JÓZSEF: „AZ OROSZ IGEASPEKTUSRENDSZER” CÍMŰ KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1963. június 24-én tartotta meg a vitát. A kiküldött Bizottság elnöke *Tamás Lajos* akadémiai levelező tag, titkára *Dezső László*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa, tagjai *Hadrovics László* akadémiai levelező tag, *Fokos-Fuchs Dávid*, a nyelvészeti tudományok doktora, *Ágoston György*, a neveléstudományok kandidátusa, *Király Péter*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa és *Fodor István*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa.

Az elnöki megnyitó s a jelölt életrajzának és eddigi tudományos munkásságának ismertetése után KNEIÉZSA ISTVÁN akadémikus olvasta fel opponensi véleményét. Megállapította, hogy a jelölt „a kérdést igen alaposan vizsgálta meg, s alig van a problémának olyan részlete, amelyet ne érintett volna”. A kérdés általános és orosz nyelvi anyagot elemző irodalma igen nagy, tehát a „szerző feladata mindenek előtt az volt, hogy a rengeteg elméletben